

Bokanmeldelse

Anne Birgitte Leseth og Silje Maria Tellmann

Hvordan lese kvalitativ forskning?

ISBN 978-82-02-57697-4, 2. utgave

Oslo: Cappelen Damm Akademisk 2018

Jon Schackt

Professor, UiT Norges arktiske universitet

jon.schackt@uit.no

Jon Schackt (f. 1951) er professor ved Institutt for samfunnsvitenskap, UiT Norges arktiske universitet. Han har gjort feltarbeider blant yukunaer i Colombia og blant q'eqchi'-mayaer og andre folkegrupper i Guatemala og Belize. Han har særlig skrevet om mytologi, religion, slektskap og etniske relasjoner.

Den første utgaven av denne boka kom ut i 2014. Denne reviderte andreutgaven gis nå ut parallelt med at ei bok med en tilsvarende tittel om kvantitativ forskning (skrevet av Per Arne Tufte) kommer ut på samme forlag. Denne anmeldelsen tar bare for seg den foreliggende andreutgaven av Leseths og Tellmanns bok.

Boka er først og fremst rettet mot lesere av samfunnsforskeres skriftlige produkter, slike som rapporter, artikler, bøker. Forfatterne tar utgangspunkt i autoriteten forskningens resultater ofte tilskrives i media. Når det der hevdes at «forskning viser ...» blir leseren invitert til å tro at fasiten er funnet for det videre angitte saksforhold. Det som media eller andre autoriteter hevder at «forskning viser», blir følgelig oppfattet som «sant» av mange, men i virkeligheten kan det være at forskningsresultatene blir misforstått eller misbrukt. For bedre å forstå hva forskningsresultater viser, må vi kunne vurdere dem på bakgrunn av forskningsprosessens premisser, ikke minst metodene som har vært brukt. Det gjelder ikke minst forskning basert på kvalitative metoder, da disse gjerne er mindre kjent enn kvantitative metoder. Med denne boka ønsker Leseth (sosialantropolog) og Tellmann (sosiolog) å bidra til bedre forståelse av hva kvalitativ forskning er blant lesere som ikke selv bedriver slik forskning. Ved å gå nøye gjennom hele forskningsprosessen fra forskningsspørsmålene som stilles via forskningsprosessens utforming (design), dataproduksjonen gjennom ulike metoder og fram til den endelige analysen, ønsker de å gi leserne et grunnlag for å kunne vurdere resultatene av kvalitativ samfunnsforskning.

Bokas kapittelinnndeling følger disse leddene i forskningsprosessen. Etter et innledende kapittel der den overordnede problemstillingen presenteres («Hvordan lese kvalitativ forskning?»), følger et kapittel om utformingen av spørsmålene som forskerne formulerer før de beveger seg ut i felten; hva er det som skal *beskrives*, *forklares* eller *forstås* (kapittel 2)? Forskningsspørsmål relaterer seg altså til kunnskapsproduksjon på mange ulike nivåer, og i noen sammenhenger, slike som ved anvendt forskning, kan det forventes at de formuleres presist nok til at svarene kan forutsi hendelsesforløp og danne grunnlag for beslutninger. I kapittel 3 («Forskningsdesign») tar forfatterne for seg planleggingen av selve forskningsprosessen. Her gjelder det å identifisere undersøkelsens *enheter*, *variabler* og *verdier*, og bestemme hva slags strategier (*ekstensive* eller *intensive*) som det skal legges opp til. Mens ekstensive forskningsstrategier (mange enheter, få variabler) gjerne krever kvantitative metoder, vil intensive forskningsstrategier (få enheter, mange variabler) i regelen passe bedre til kvalitative metoder. Målsettingen er da gjerne å vinne kunnskap om særegne fenomener heller enn generelle lovmessigheter. Teoretikere som har ment at også sosialt liv gir opphav til noen typer lovmessigheter, tyr som regel til *sammenlikning* som en egnet strategi for å få grep om disse. Dette er imidlertid en kompleks strategi der det må redegjøres godt for hvordan sammenlikninger blir meningsfulle.

De følgende kapitlene (4–7) omhandler datainnsamling (kapittel 4) og metodene for slik innsamling. Data er ikke noe som ligger ferdig tilgjengelig for innhøsting på feltstedet, men informasjon som er bearbeidet og systematisert med tanke på forskningsprosjektets spørsmål og utforming. Dette gjelder ikke minst kvalitativ forskning, der man ikke kommer utenom at den som bearbeider og systematiserer, ikke kan unngå å sette sitt preg på datamaterialet som skapes. Dermed kan også forskerens personlighet og forforståelse bli relevant, og ikke minst dennes evne til å vurdere disse omstendighetene rundt egen innsats, samt egnetheten av de anvendte metodene som sådanne. Leseth og Tellmann regner med tre kvalitative metoder og bruker ett kapittel på hver av dem: kvalitative intervju (kapittel 5), deltakende observasjon (kapittel 6) og dokumentstudier (kapittel 8). I disse kapitlene gjør de kort rede for disse metodene og for noen utfordringer og fallgruver som knytter seg til dem. Det er viktig å merke seg at informasjonen som bringes til veie ved alle disse metodene, må fortolkes før de blir til data. Det gjelder ikke minst for deltakende observasjon, der informasjonen som registreres springer ut av sammenhenger som ikke en gang er strukturert av forskeren. Det medfører at datatilfanget vil være åpent; forskeren kan ikke på forhånd spesifisere informasjonen som trengs eller forutse dataenes karakter. Mye av dette datatilfanget vil ta form i utarbeidningen av det Geertz kaller «tykke beskrivelser», det vil si at forskeren må tolke og sannsynliggjøre kontekstene for hva som er observert. Kontekstfortolkning er selvsagt også viktig når metoden er dokumentstudier.

I kapittel 8 tar forfatterne for seg hva som menes med kvalitativ analyse; hvordan forskeren gjennom slik analyse mener å ha oppnådd resultater og vunnet ny kunnskap. Slik ny kunnskap kan relateres til ulike nivåer og sammenhenger. I noen sammenhenger vil ny kunnskap kanskje kunne mobiliseres til å utfordre etablerte modeller og teorier eller nyttes til sammenlikning. Mens enkelte har hevdet at samfunnsvitenskapene først og fremst er historiske og partikulære, argumenterer forfatterne for at sammenlikning er en del av all vitenskapelig aktivitet og skisserer hva det kan bety i noen ulike sammenhenger. På liknende vis framhever de generalisering som et generelt aspekt ved nesten all samfunnsvi-

tenskapelig forskning; resultatene må kunne si noe om et univers større enn enhetene som det har vært forsket på. I det siste kapitlet er det forskningsetikk som står i fokus (kapittel 9). Her tar forfatterne utgangspunkt i ærlig vitenskapelig sannhetsøken som et felles grunnlag både for etikk og metode. Det kan føles lett å gi sin tilslutning til det, men kvalitative metoder kan likevel vise seg vanskelige å forene med formaliserte etikkregler. Kravet om at alle som det forskes på alltid skal være informerte om og samtykkende til forskningen, gjør det for eksempel vanskelig å praktisere deltakende observasjon. Selv om forfatterne viser til forskere som har påpekt nettopp dette (s. 55), kunne denne problematikken gjerne vært mer utførlig drøftet.

Boka kan anbefales til alle som ønsker en lettlest og pedagogisk tilrettelagt introduksjonsbok til temaet. Den mest sentrale terminologien blir forklart i egne tekstbokser, og hvert av kapitlene avsluttes med noen «refleksjonsoppgaver». Selv om boka først og fremst presenterer seg som en veiledning for «lesere av kvalitativ forskning», egner den seg også godt for studenter, ikke minst for masterstudenter i samfunnsfag, som ledd i deres forberedelser av egne forskningsprosjekter. På dette markedet har det imidlertid etter hvert kommet til et stort utvalg av metodelitteratur. En refleksjon som gjelder mye av den nyere litteraturen på dette feltet, inklusive denne boka, er tendensen til å framheve skillet mellom kvantitativ og kvalitativ forskning. Denne tendensen kan synes å ha sine røtter i sosiologien. Antropologer har tilsynelatende vært mindre opptatt av dette skillet, og har kanskje i større grad arbeidet på måter som kombinerer elementer av begge.

Den hyppige bruken av begrepet «deltakende observasjon» kan lett overskygge at forskere på feltarbeid (antropologer i det minste) også simpelthen «observerer» fenomener som de kan telle (og dermed «kvantifisere»), slik kvantitative metoder kan ta utgangspunkt i data framskaffet gjennom observasjoner og intervjuer. Kanskje boka hadde blitt mer utfordrende om forfatterne hadde beveget seg litt inn i dette metodiske grenselandet. Det gjelder også i analysekapitlet, der omtalen av casestudier og problematikken rundt generaliseringer på basis av slike studier er nokså knapp. Boka mangler dessuten en omtale av informanter som kilde til informasjon, for ikke å nevne betydningen av såkalte «nøkkelinformanter». Å lene seg på «nøkkelinformanter» kan i utgangspunktet framstå som en utpreget kvalitativ metode, men man må da ikke glemme at disse ofte tjener som fokuserende redskaper, og at informasjonen de bidrar med kan sjekkes gjennom ulike typer metoder. Problematikken rundt «nøkkelinformanter» har stått sentralt i amerikansk antropologi, men det er nok sannsynlig at disse har spilt en viktigere rolle også i andre forskningstradisjoner enn det publiserte tekster nødvendigvis gir inntrykk av.

Selv om vi aldri kommer utenom at forskernes redegjøring for anvendte metoder kan være «sminkete» versjoner av hva som har skjedd i løpet av prosessen (s. 51), bør vi i det minste forvente nøyaktighet når forskere henviser til hverandres tekster. Slik påpeker også forfatterne av denne boka at henvisninger til spesifikke påstander i andre forskeres arbeider må inneholde sidetall (s.150). Dessverre er deres egen praksis med hensyn til dette varierende. Boka inneholder en god del litteraturreferanser som mangler sidetall, der det hadde vært naturlig å ta dem med.